

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України – Музичука Олександра Миколайовича – на дисертацію Книшова Вадима Петровича «Імплементация міжнародних стандартів адміністративного судочинства у законодавство України», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Формування демократичної, правової держави в Україні неможливе без дієвого механізму захисту прав і свобод людини. Саме адміністративне судочинство виступає тим інструментом, який забезпечує баланс між публічними інтересами держави та правами особи. В умовах сучасних викликів, зумовлених євроінтеграційним курсом України та воєнним станом, питання імплементації міжнародних стандартів адміністративного судочинства у національне законодавство набуває особливого значення та визначає актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

По-перше, євроінтеграційний вектор розвитку України вимагає гармонізації національного законодавства зі стандартами Європейського Союзу та Ради Європи. Адміністративна юстиція є одним із ключових індикаторів дотримання цих стандартів. Попри значний прогрес, досягнутий після ухвалення Кодексу адміністративного судочинства України та його подальших реформ, низка положень національного законодавства все ще потребує адаптації до вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, практики Європейського суду з прав людини та ін.

По-друге, існує об'єктивна необхідність подолання невідповідності між формальним закріпленням міжнародних норм у законах України та їх реальним застосуванням у судовій практиці. Імплементация не повинна обмежуватися лише механічним перенесенням тексту міжнародних актів у національні нормативно-правові акти. Вона має передбачати створення дієвих процесуальних механізмів, які б гарантували доступність правосуддя, розумні строки розгляду справ, виконувальність судових рішень та

незалежність суддів. Аналіз сучасної судової статистики свідчить про наявність системних проблем, таких як тривалість проваджень, складність виконання рішень проти державних органів та обмежений доступ до правосуддя в умовах воєнного стану, що вказує на недостатню ефективність існуючих механізмів імплементації.

По-третє, повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України створила безпрецедентні виклики для функціонування системи адміністративного судочинства. Введення воєнного стану призвело до тимчасового обмеження окремих процесуальних прав, зміни підсудності, необхідності дистанційного розгляду справ та забезпечення безпеки учасників процесу. У цих умовах постає питання про те, як міжнародні стандарти (зокрема, право на справедливий суд) мають застосовуватися в екстремальних умовах, які дерогації є допустимими, а які – ні, та як забезпечити неперервність правосуддя. Дослідження механізмів імплементації міжнародних стандартів у контексті воєнного часу та повоєнної відбудови є надзвичайно своєчасним і науково новим.

По-четверте, розвиток цифрових технологій у судовій системі (впровадження підсистеми «Електронний суд», використання Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи) відкриває нові можливості для наближення адміністративного процесу до міжнародних стандартів ефективності та прозорості. Однак цифровізація також породжує нові ризики, пов'язані з захистом персональних даних та рівним доступом до правосуддя.

По-п'яте, на доктринальному рівні залишається низка дискусійних питань щодо співвідношення національного суверенітету та міжнародних зобов'язань у сфері адміністративної юстиції, щодо прямої дії міжнародних договорів та щодо механізмів врахування правових позицій міжнародних інституцій національними судами. Відсутність єдиного підходу до розуміння змісту та меж імплементації міжнародних стандартів гальмує розвиток адміністративного процесуального права та ускладнює правозастосовну діяльність.

Про актуальність та своєчасність дисертаційного дослідження свідчить також те, що його тема узгоджується із Цілями сталого розвитку України до 2030 року (затверджені Указом Президента України № 722/2019 від 30.09.2019), зокрема п.16 «сприяння побудові миролюбного и відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях».

Дисертація виконана відповідно до тем науково-дослідних робіт кафедри адміністративного права і процесу факультету превентивної діяльності та кафедри адміністративно-правових дисциплін Інституту права та безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ «Забезпечення прав і свобод людини та громадянина в системі публічного управління» (реєстраційний номер 0124U004187) і «Забезпечення адміністративно-правовими засобами прав і свобод людини і громадянина в Україні» (реєстраційний номер 0125U001209).

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що дисертація є одним з перших комплексних досліджень імплементація міжнародних стандартів адміністративного судочинства у законодавство України, що ґрунтується на вивченні передового досвіду функціонування адміністративної юстиції у державах континентального та загального права. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

- уперше обґрунтовано модель удосконалення національного адміністративного судочинства, що визначає інституційну автономність спеціалізованих судів, процесуальну досконалість доказування і мотивування, доктринальну обґрунтованість правозастосування та конституційну пропорційність судового контролю, передбачаючи синхронізовану реалізацію восьми взаємопов'язаних напрямів: виокремлення адміністративних судів в окрему судову вертикаль із можливістю створення

вузькоспеціалізованих трибуналів; систематизацію процесуального законодавства з уніфікацією стандартів доказування; розвиток доктринальної функції через інституціалізовану взаємодію судів і академічної спільноти; запровадження обов'язкових тлумачень вищої інстанції; імплементацію принципів пропорційності та обґрунтованості як реальних стандартів контролю; формування спеціалізованих палат як перехідного етапу інституційної реформи; посилення конституційної взаємодії через механізм конституційних винятків; орієнтацію на стандарти ефективного засобу правового захисту;

- удосконалено систематизацію джерельної бази адміністративної юстиції, що визначає концептуальні, порівняльні, емпіричні та історичні підходи пізнаваного явища, з виокремленням недостатньо вивчених аспектів у розвитку кожної з окреслених груп джерел та обґрунтуванням, що саме інтеграція розрізаних наукових напрямів – від комплексного аналізу і компаративістики до емпіричних досліджень судової практики та історико-правової реконструкції – створює підґрунтя для поглибленого розуміння адміністративної юстиції як цілісного правового феномену, покликаною забезпечувати ефективний контроль за публічною владою та гарантувати реалізацію людських прав у сфері публічного адміністрування;

- дістали подальшого розвитку ідеї про поліметодологічну основа дослідження міжнародних стандартів адміністративного судочинства, що поєднує системно-структурний, компаративний, нормативно-догматичний, аксіологічний, історико-правовий та герменевтичний методи і формує цілісну аналітичну рамку, що одночасно враховує структуру правових інститутів, порівняльні моделі, внутрішню логіку норм, їх ціннісну природу, історичну тяглість та інтерпретаційні практики.

Окрім зазначеного, в роботі:

- здійснено комплексну концептуалізацію моделей адміністративного судочинства Франції, Німеччини, Румунії та Польщі як континентального напрямку розвитку, що об'єднується методологічною ідеєю підпорядкування

публічної влади праву як практичного втілення принципу правовладдя (у межах такого підходу доведено, що дуалістична французька модель, функціонально-правова німецька модель, інтегрована румунська модель та інституційно стабільна, але процесуально гнучка польська модель формують спільний тип адміністративної юстиції, ключовими ознаками якого є ефективний судовий контроль за адміністрацією, доктринальна підтримка судової практики та реальне забезпечення людських прав та обґрунтовано, що ефективність адміністративного судочинства визначається не формою його інституційної організації, а здатністю забезпечувати дієвий судовий контроль і відновлення порушених прав);

- визначено концепт трансформації адміністративного судочинства в Україні як доктринального переосмислення самої природи адміністративної юстиції – від утилітарного механізму формального контролю законності до інституції забезпечення матеріальної справедливості у відносинах між особою та публічною владою, що передбачає адаптивну рецепцію концептуальних принципів і враховує історичну траєкторію розвитку вітчизняної правової системи, особливості конституційної архітектури та специфіку адміністративно-правових відносин (ефективність трансформації визначається не стільки досконалістю нормативних конструкцій, скільки здатністю забезпечити парадигмальний зсув у правосвідомості судової спільноти – перехід від успадкованого юридичного позитивізму до ціннісно-орієнтованого правозастосування, де критеріями легітимності владних рішень виступають не лише формальна відповідність закону, а й матеріальна справедливість, пропорційність втручання у права особи та обґрунтованість публічного інтересу).

В роботі містяться й інші цікаві, як з практичної точки зору, так і з теоретичної, пропозиції та рекомендації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Опрацювання дисертації дозволяє дійти висновку, що наукова праця містить всю систему

обов'язкових компонентів, притаманних дисертаціям на здобуття ступеня доктора філософії. Зокрема, в роботі простежується концептуальна й структурна єдність, послідовність, логічність, взаємопов'язаність елементів; наявність критичного аналізу досягнень більшості наявних досліджень із цієї та суміжних проблем; наскрізний опис і пояснення методологічної позиції дослідника; повна та ґрунтовна предметно-змістовна складова; достатня та репрезентативна джерельна база; належна апробація результатів дослідження.

Наукова і практична цінність дисертації полягає в тому, що науково-теоретичні положення, висновки, рекомендації та пропозиції, викладені у дисертаційному дослідженні, можуть бути використані: у науково-дослідній сфері – для подальшого вивчення механізмів імплементації міжнародних стандартів у сфері адміністративної юстиції; у правотворчості – для удосконалення Кодексу адміністративного судочинства України, а також іншого законодавства, що регулює організацію та функціонування адміністративної юстиції; у правозастосовній діяльності – для удосконалення діяльності адміністративних судів України в частині забезпечення ефективного судового контролю за публічною владою та реалізації принципів пропорційності й обґрунтованості; в освітньому процесі – при викладанні дисциплін адміністративно-правового циклу.

Варто відзначити, що вдалий і логічно поєднаний вибір у дослідженні питань, їх актуальність, розумне співвідношення теоретичних міркувань та прикладів з практики, чіткість викладу матеріалу, аргументованість наукових висновків і узагальнень свідчать про значний науковий рівень проведеного дослідження та його практичне значення.

Зміст дисертаційної роботи висвітлений достатньо повно, виклад запропонованих в роботі положень базується на ґрунтовному опрацюванні літературних джерел із проблематики дисертаційного дослідження. Автор сформулював свої висновки, які здатні стати значним внеском у розвиток вітчизняного адміністративного права.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження знайшли своє висвітлення у 5 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав (з них – 1 стаття у виданні, що індексується у Scopus), та 4-х тезах наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Дотримання принципів академічної доброчесності. Вивчення змісту дисертації та наукових публікацій дає змогу дійти висновку про відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації чи порушення інших видів принципів та правил академічної доброчесності, які могли б поставити під сумнів самостійний характер рецензованого дослідження. Зазначене підтверджується наявністю відповідних посилань на згадані автором по тексту літературні джерела.

Дискусійні положення та зауваження. Разом із тим, дисертація не позбавлена певних недоліків та суперечливих положень, які потребують додаткових пояснень та уточнень, зокрема:

1. Дисертація демонструє глибокий теоретичний аналіз і солідну компаративну базу, що дозволяє автору переконливо обґрунтувати необхідність адаптивної імплементації європейських стандартів. Водночас, доцільно було б дещо сильніше акцентувати актуальні виклики воєнного часу та поствоєнного відновлення (зокрема, вплив тривалого воєнного стану на строки розгляду справ, доступ до правосуддя та виконання рішень у адміністративних спорах). Більша увага до цього аспекту (з посиланням на статистику 2025 р. щодо кількості адміністративних справ) посилила б практичну спрямованість роботи та її відповідність поточним євроінтеграційним пріоритетам.

2. У роботі переконливо обґрунтовується введення та застосування стандарту демократичної легітимності адміністративного діяння як одного з ключових напрямів еволюції судового контролю в системах загального права, а

також як орієнтир для модернізації українського адміністративного судочинства. Водночас, вважаємо, що доцільно було глибше розкрити відмінності цього стандарту від традиційного (класичного) стандарту перевірки законності – зокрема, щодо розширення критеріїв оцінки (розумність, добросовісність, пропорційність, обґрунтованість у контексті публічного інтересу та демократичної підзвітності влади) та меж судової дискреції при його застосуванні.

3. Автор вдало поєднує компаративний аналіз континентальної та загальної правових традицій з діагностикою українського стану. Разом з тим, доцільно було б чіткіше виокремити ключові бар'єри імплементації саме в українському контексті (наприклад, фрагментованість юрисдикції, недостатня спеціалізація суддів, проблеми з виконанням рішень адміністративних судів). Такий акцент на пріоритетних «вузьких місцях» (без усунення яких навіть досконалі нормативні зміни не дадуть очікуваного ефекту) зробив би висновки ще більш чіткими для законодавця та судової влади.

4. Робота ґрунтовно розкриває методологічну основу та поліметодологічний підхід до дослідження. Вважаємо, можна було б розширити аналіз ролі доктрини та судової практики у процесі імплементації стандартів (зокрема, значення правових позицій Великої Палати Верховного Суду та Касаційного адміністративного суду у 2024–2025 рр., а також дайджестів і оглядів Верховного Суду), що дозволило б сильніше пов'язати теоретичну рамку з реальною динамікою правозастосування та підвищило б наукову новизну в частині оцінки доктринальної еволюції адміністративної юстиції.

Вищенаведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку якості виконаної дисертантом роботи і в певній мірі носять характер побажань.

Отже можна зробити **висновок**, що дисертаційне дослідження Книшова Вадима Петровича «Імплементація міжнародних стандартів адміністративного судочинства у законодавство України» є завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в

сукупності вирішують конкретне наукове завдання – комплексний аналіз імплементації міжнародних стандартів адміністративного судочинства у законодавство України та напрацювання пропозицій з удосконалення національного законодавства.

Виходячи із зазначеного, слід вказати, що дисертаційне дослідження повністю відповідає Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор – Книшов Вадим Петрович – заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

Проректор Харківського національного

університету внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор,

Заслужений юрист України

Олександр МУЗИЧУК